

Siân Jones: The Archaeology of Ethnicity: constructing identities in the past and the present

Routledge, London 1997, 200 oldal

Siân Jones a Manchester Egyetem régészprofesszora, aki Ph.D. fokozatát 1994-ben szerezte meg a Southampton Egyetemen. Disszertációjának témája az etnicitás interpretációja a régészetben, amely 1997-ben jelent meg jelen könyv formájában.

A munka célja a kortárs etnicitás-elméletek kritikai összefoglalása, az etnicitás és anyagi kultúra kapcsolatának, összefüggéseinek vizsgálata. A szerző tehát arra keresi a választ, hogy hogyan tudja a régészet a múltban élt etnikus csoportokat azonosítani.

A téma aktualitását jól mutatja, hogy az „etnikus újjászületés” világában élünk, ezt jelzik a bennszülött népek nemzeti mozgalmi, a Szovjetunió és a közép-kelet-európai országok új nemzetállami önmeghatározása is. Az etnicitás iránt az elmúlt évtizedekben a társadalomtudományok – így többek közt a régészet is – egyre nagyobb érdeklődést mutattak.

A régészetet gyakran használták fel az etnikus és nemzeti identitások megalkotásához, ennek korai és szélsőséges példája Gustav Kossina munkássága. A régészet és etnicitás összefüggései számos kérdést vetnek fel, például hogyan befolyásolja a régészet a kulturális identitások létrehozását, mikor és hogyan dönthet a régészet a különböző történelmi interpretációk között, lehet-e a régészet egyáltalán döntőbíró ilyen kérdésekben, hiszen ezeknek a kérdéseknek komoly politikai vonatkozásuk van.

Jones először is azt vizsgálja, hogy a régészet hogyan, milyen kategóriákkal azonosítja a különböző népcsoportokat, elsősorban a régészet kultúra fogalmán keresztül. A régészeti kultúra fogalmának definícióját és szisztematikus használatát Kossinához köti, míg a kultúrákon alapuló történelemszemlélet később Gordon Childe munkássága révén terjedt el a régészetben. Childe hangsúlyozta, hogy a régészeti kultúra nem köthető fizikai antropológiai rasszokhoz, a kultúrák azonosításához pedig a teljes régészeti emlékanyagot figyelembe kell vennünk, nemcsak egyes tárgytipusokat. A diffuzionalista elmélet alapján Childe úgy gondolta, hogy az egyes kultúrákat a külső hatások, a külső kapcsolatok hozták létre. Az újabb kutatások alapján azonban ez a kultúrákon alapuló történelem-felfogás túlzottan leegyszerűsített képet alkot a korabeli társadalmakról, mivel az a régészeti kultúrát egyértelműen körülhatárolható, homogén kulturális egységnek tekintette, azt feltételezve, hogy ezek a kultúrák etnikus csoportokkal, törzsekkel, népekkel azonosak.

Az 1960-as években az új régészet (New Archaeology) a kultúrát rendszernek tekintette és a társadalmi folyamatokat inkább funkcionalista szemlélettel magyarázta. Elsősorban a társadalmi folyamatok elemzése, általános magyarázó modellek létrehozása lett az új cél, a történelmi rekonstrukciók, az etnikus csoportok problémái háttérbe szorultak.

Jones a romanizáció példáján mutatja be, hogy miként működik a hagyományos, kultúrákon alapuló történelemszemlélet, és milyen problémákat vet fel. A hagyományos megközelítés a késő vaskor és római kor közti átmenetet a kultúrtörténet fogalmaival, kategóriáival írja le. A késő vaskori leletanyagot három kultúrába sorolták, amelyeket a történeti forrásokból ismert népcsoportokkal azonosítottak a kerámia- és éremleletek alapján: a kutatás elsősorban a részletes és pontos tipológiák és kronológiák kidolgozására koncentrált. A hagyományos szemlélet élesen elválasztotta a késő vaskori törzsek időszakát a Római Birodalom megjelenésétől, a római hódítás után lejátszódó gyors kulturális változást a romanizáció fogalmával foglalták össze. Jones szerint a romanizáció fogalma ahhoz hasonlítható, ahogy a kulturális antropológusok az 1920–1960-as évek között az akkulturáció jelenségét leírták. Az akkulturáció a gyarmati korszak gondolkodásából származott, abból a nézetből eredt, hogy a keresztény európaiak hatására a gyarmatosított népek asszimilálódtak, beolvadtak, majd elveszítették kultúrájukat. Jones kiemelte, hogy a kortárs elméletek általában a romanizáció politikai és gazdasági oldalát vizsgálják, de ettől függetlenül alapvetően ezek is a kultúra és nép azonossága és az akkulturáció elméleti kereteit követik, eltekintve az etnikus identitás változásainak számos további problémájától.

A recenzált munka rövid, vázlatos áttekintést ad a társadalomtudományok kategóriáinak történetéről a 19. század elejétől az etnicitás fogalmának megjelenéséig, bemutatva azokat a fontos kulturális antropológiai elméleteket, amelyek hatással voltak a régészetre. A 19. század végén az unilineáris evolucionizmust a diffúzionalista elméletek váltották fel, Európában a Ratzel, Frobenius, Graebner nevével fémjelzett német antropológiai iskola, az Egyesült Államokban a 20. század közepéig Franz Boas és tanítványai képviselték ezt az irányzatot. Ők kezdték el először többes számban használni a kultúra fogalmát, határozottan szakítottak a rassz fogalmával, fő alaptételük szerint az emberi viselkedést alapvetően a kultúra határozza meg. A diffúzionalista szemlélet fő célja a kulturális minták meghatározása, összehasonlítása, osztályozása, majd ezek segítségével a régiók kulturális történetének rekonstruálása volt. A diffúzionalista iskolák nyújtották az első elméleti háttérrel a régészek számára, befolyásolták a régészeti kultúra első definícióit, Kossina és Childe munkáit.

Angliában az 1920–1930-as években jelent meg a funkcionalista irányzat, amely elvetette a történeti megközelítést, a kultúra helyett a társadalmat, a társadalmi struktúrát állította az elemzések középpontjába, a törzsi társadalmak intézményeit, társadalmi összefüggéseit. A törzsi társadalmat úgy képelték el, mint izolált, homogén, autonóm egységet, amelyet a rokonság, egy adott területhez való kötődés, közös értékek, közös identitás tart össze. Ezt az elképzelést az egész világra kiterjesztették, nézetük szerint a világ elkülönült, homogén kultúrák és társadalmak mozaikjából áll össze, és az elkülönült, homogén egységek önálló törzseknek, népcsoportoknak felelnek meg. Ez a nézet került át a régészetre Jones véleménye szerint, és ez alapján a régészek is körülhatárolható, homogén kulturális egységekben gondolkodtak.

Az 1960-as évek felé egyre több antropológus találkozott a terepmunka során azzal a jelenséggel, hogy a kultúra, a nyelv, a társadalmi struktúra határai, az etnikus határok nem mindig esnek egybe. Ezzel egy időben a gyarmati rendszerek összeomlásával, a bennszülött népek mozgalmával ezen a területen is megerősödött az etnikai tudat, ráirányítva a figyelmet a nemzet és az etnosz problematikájára.

A mű ismerteti az etnicitás-definíciók két alapvető csoportját, bemutatja előnyeiket és hibáikat. A két alapprobléma, ami szinte mindegyik etnicitás definícióban felmerül a nézőpontok objektivitásának a megítéléséből fakad, valamint abból, hogy egy definíció mennyiben tekinthető kiterjeszhetőnek, általánosnak és mennyiben specifikus. Az objektív nézőpont azt jelenti, hogy az etnicitás fogalmát a külső szemlélő nézőpontjából határozzuk meg, jól körülhatárolható, viszonylag izolált társadalmi és kulturális egységnek tekintjük. A szubjektív megközelítés ezzel szemben az elemző nézőpontjából definiál, így az etnikus csoportot a kultúrában létező emberek határozzák meg, az etnicitás az ő viselkedésükben és interakcióikban nyilvánul meg.

Az etnicitás-elméletek egyik fő irányzata a primordiális-elmélet, egyik legfontosabb képviselője az amerikai antropológus, Clifford Geertz. Ez az irányzat az etnicitás létét, fennmaradását, jellemzőit a primordiális kötődések fogalmával magyarázza. Ezek a kötődések nem választhatóak el a szubjektumtól, már születéstől léteznek, többek közt azért, hogy mindenki beleszületik egy bizonyos vallási közösségbe, azonos szemiotikai rendszert (nyelvet) használ. A személyes érzelmek, a gyakorlati szükségszerűség, közös érdekek, kötelezettségek mellett maga a kötődés – a pszichológiai igény arra, hogy a szubjektum tartozzék valahova – ami lényeges az etnicitás fennmaradásában. Ez az elmélet magyarázatot ad arra, hogy miért maradtak fenn sokáig etnikus csoportok, miért ragaszkodtak bizonyos csoportok az etnikus identitásukhoz még akkor is, ha ez hátrányukra volt. Jones szerint ezeknek az elméleteknek a hibái közé tartozik, hogy misztifikálják, romantikus sablonba öltöztetik az etnikus identitást, miközben a kötődések pszichológiai hátterének részletes vizsgálata még várat magára. Nem foglalkozik az adott társadalmi és történeti kontextusokkal, amikben az egyes csoportok kialakultak, az etnicitás szituáció-függő jellemzőjével, az etnikus határok állandó változásával.

A másik fő irányzatot az instrumentális elméletek képviselik, amelyek az etnicitást dinamikus, szituáció-függő jelenségként írják le. Ez a megközelítés elsősorban azt vizsgálja, hogy mi az etnicitás szerepe a társadalmi kapcsolatokban, a gazdasági, politikai forrásokhoz való hozzáférésben. A Fredrik Barth által fémjelzett elképzelések szerint az etnikus csoport létezésében maga az „etnikus határ” a döntő, ezért ha két különböző etnikus csoport kerül kapcsolatba egymással, egyáltalán nem szükségszerű az akkulturáció, a kulturális különbségek az interakciók ellenére is fennmaradhatnak. Az „etnikus határ” fennmaradása bizonyos társadalmi vagy ökológiai környezethez való alkalmazkodás eredménye, így ha az egyén érdekei úgy kívánják, átléphet egyik identitáskategóriából a másikba. Jones az instrumentális elméletek hibáit abban látja, hogy elhanyagolják a kul-

túra etnicitásban játszott szerepét, az etnicitás pszichológiai dimenzióját, nem különböztetve meg az etnikus csoportot más érdekcsoportoktól; vagyis abból a feltevésből indul ki, hogy minden emberi viselkedés alapvetően racionális és nem veszi figyelembe, hogy az érdek, a nyereség, a vágy felfogása, érzékelése, kulturálisan meghatározott lehet.

Jones ezek után létrehozta saját etnicitás-definícióját, ami szerinte a régészetben is alkalmazható. Véleménye szerint a lehető legáltalánosabb definícióra van szükség ahhoz, hogy különböző kulturális kontextusokban is elemezni tudjuk az etnicitást. A definíció megalkotásához a választott kiindulási pontja az etnicitás elméletek egyik sarkalatos kérdése a nézőpontok kettőssége (objektív és szubjektív megközelítés), mivel nincs kapcsolat a részvevők etnicitás-érezékelése és az őket körülvevő kulturális kontextus és társadalmi háttér között. Jones e kettősség áthidalására Bourdieu habitus fogalmát használja fel. A habitus az érzékelést és a cselekvést irányító állandósult diszpozíciók összessége, amelyek többnyire tudattalanok, az egyén kiskorában sajátítja el őket, és áthelyezhetőek egyik kontextusból a másikba. A habitust bizonyos társadalmi környezet hozza létre, ez strukturálja a társadalmi gyakorlatot, ami visszahatva befolyásolja magát a habitust is. Az etnikus közösség érzése a közös élettapasztalatokon alapul, a közös tapasztalatok pedig hasonló habitust hoznak létre. A közös tapasztalat és közös habitus hozza létre az etnikus csoportot. Mivel az etnikus identitás a habitusból ered, ezért az egyén képes számos, szituációtól függő, érzelmileg mégis hiteles identitással rendelkezni. A kulturális különbségek különböző mértékben jelenhetnek meg az etnicításban, az interakció folyamatától és a résztvevő csoportok közötti hatalmi viszonyoktól függően, így egy bizonyos etnikus identitás a különböző társadalmi és történeti kontextusokban eltérő módon nyilvánulhat meg. Jones ezek alapján úgy definiálja az etnicitást, mint multidimenzionális jelenséget, amely a társadalmi élet különböző területein különböző módon jön létre, és kötődik az egyrészt szituáció-függő, másrészt a kulturális tradíciókkal együtt járó történeti tapasztalatokhoz is. Ritkán fordul elő, hogy az etnicitás egy az egyben megfeleljen egy kultúrának és egy adott nép társadalmának. Az etnikus határok átfedhetik a kulturális különbségeket, idővel eltűnhetnek, de a társadalmi élet folyamataiban újratermelődhettek és átalakulhatnak.

Jones a továbbiakban az etnicitás és az anyagi kultúra kapcsolatával foglalkozik, ismét áttekintve a régészet osztályozó terminusait. A hagyományos kultúrtörténeti szemlélet a körülhatárolható, egységes kulturális egységeket etnikus csoportokkal, törzsekkel, népekkel azonosította. Ezt a nézetet már a régészetben belül is sok kritika érte. Elsősorban az őskori emlékművek kutatói azt emelték ki, hogy pusztán a régészeti adatok segítségével nem lehet a korai népcsoportokat azonosítani. Az 1960-as éveket követően a processzuális megközelítéssel vált általánossá az a felismerés, hogy a régészeti leletek, jelenségek eloszlása az etnikus csoportokon kívül számos más múltbeli cselekvést és folyamatot is tükrözhet. Más vélemények magát a régészeti kultúra fogalmát kritizálták, mint túl durva kategóriát, amely számos olyan különbséget elfed, amit más kategóriákkal

el tudnánk különíteni. Végül többen az etnikus csoportok, mint rögzített határokkal rendelkező entitások létét kérdőjelezték meg.

Az új régészet képviselői új kategóriákat vezettek be a régészeti anyag csoportosítására, elkülönítve a „funkciót” és a „stílust”. A véleményük szerint ez utóbbi, a „stílus” jellemzői képviselik a kultúra általános szabályait és az etnikus különbségeket. Az 1970-es évek végén, az 1980-as évek elején a régészetben megjelenő posztprocesszuális irányzat újra definiálta a „stílus” fogalmát. Az új megközelítés szerint a „stílus” a kommunikáció egyik formája, társadalmi jelzés bizonyos kontextusokban, ami fontos információkat közöl a társadalmi és vallási hovatartozásról. Az új irányvonalat Jones többek között Ian Hodder Kenyában, Zambiában, Szudánban végzett etno-archeológiai kutatásain keresztül mutatja be. Hodder vizsgálatai megállapították, hogy az egyes csoportok közti kapcsolatok formája általában a társadalmi kapcsolatok belső szervezetéhez igazodik, és az etnicitás kifejezését a csoporton belül kialakult jelentések szimbolikus rendszerének fogalmaival kell megérteni. Az elképzéléseket összefoglalva a kötet szerzője megállapítja, hogy a „stílus” aktív szerepet játszik az identitás szimbolizálásában és a társadalmi kapcsolatok kifejezésében. A kommunikáció és a társadalmi kapcsolatok kifejezése során a stílus aktívan termelődik és manipulálódik. Abban az esetben, ha az anyagi kultúra térbeli elterjedésében hirtelen változás áll be, akkor ez gyakran az interakciók központját jelzi és nem a két csoport közti elkülönülést, ezért Jones szerint az anyagi kultúrában mutatkozó hasonlóságok és különbségek alapján nem következtethetünk közvetlenül az interakciók jellemzőire.

A kötet a társadalmi struktúra és az anyagi kultúra közti kapcsolat vizsgálatával folytatódik. A társadalmi gyakorlatot és a társadalmi kapcsolatokat a habitusban összefoglalt diszpozíciók strukturálják, és magát a habitust is strukturálja a társadalmi élet. Amikor a társadalmi gyakorlat és a társadalmi struktúrák létrehozák, használják és fogyasztják az anyagi kultúrát, ezek a folyamatok jelentésekkel teli kulturális kontextusban zajlanak le, éppen ezért az anyagi kultúra magában foglalja az őt létrehozó társadalmi gyakorlatot és struktúrákat. Az anyagi kultúra nem egyszerűen passzívan visszatükrözi a kultúra által szabályozott tevékenységeket, hanem az anyagi kultúra jelentése változik a történelem folyamán, egy adott kontextustól – amelyben használják – és a társadalmi szereplők helyzetétől függően.

Az etnicitás és az anyagi kultúra kapcsolata ehhez hasonlóan összetett és bonyolult. Az anyagi kultúrának fontos szerepe van annak kifejezésében, felismerésében. Az etnicitás strukturálja az anyagi kultúrát, de az identitás jelzésében csak az anyagi kultúra egyes aspektusai vesznek részt, más formák és stílusok átfedik az etnikus határokat. Azt, hogy az anyagi kultúra mely elemi fejezik ki az etnicitást, a habitus strukturáló elvei határozzák meg és az adott szituáció, vagyis a habitus megnyilvánulása az adott időbeli és térbeli kontextusban. Az anyagi kultúra és az etnicitás kapcsolata éppen ezért állandóan változhat. Egyes szituációkban az etnikus kategóriák állandóak maradhatnak, míg az etnikumot jelző anyagi kultúra változik. Más esetekben az anyagi kultúra fontos lehet az etnicitás kifejezésében,

más kontextusokban azonban háttérben maradhat. Éppen ezért az anyagi kultúra térbeli és időbeli változásai nem biztos, hogy etnikus határokat is jeleznek.

Az etnicitás és anyagi kultúra változó összefüggései alapján számos régész vélte úgy, hogy e tudományterület nem alkalmas az etnikumok azonosítására. Jones ezt túlzottan szkeptikus álláspontnak tartja, szerinte a tárgyi emléktanyában is lehetséges az etnikumok azonosítása, ha megtaláljuk a kapcsolatot a „habitus” és az „eticitás” kifejezése között. Az etnicitás kifejezésére felhasznált formák és stílusok a kultúrák között valóban változhatnak, de ha egy adott társadalmi-történeti kontextusról van szó, akkor sosem véletlenszerűen vannak jelen. Az etnicitás szimbólumai egyrészt a már meglévő társadalmi gyakorlatból származnak, másrészt abból, ahogy az adott kultúra tagjai felfogják és kifejezik az emberek közti különbségeket – például nemek és státuszok közti különbségeket, de a szerző szerint erről tájékoztat a háztartások térbeli elrendeződése is.

Jones végső következtetése tehát az, hogy ha etnikus csoportokat keresünk a régészeti anyagban, akkor ehhez a lehető legteljesebb mértékben meg kell ismernünk és megértenünk az adott múltbeli kulturális kontextust, minél több különböző forrás és adat felhasználásával. Vizsgálunk kell a társadalmi interakciók módját, az anyagi és szimbolikus hatalom eloszlását a csoportok között. Fontosnak tartja továbbá a társadalmi szervezet alapos ismeretét és a történeti megközelítést is, mivel az etnicitás mindig egy történelmi folyamat során születik meg.

Összefoglalásképpen Jones visszatér a romanizáció példájához. Véleménye szerint ha kizárólag tipológiai és szeriációs módszereket használunk a régészeti anyag vizsgálatára, akkor torz képet kapunk az adott kultúráról, mivel e módszerek kizárólagos használata a kultúrtörténet elméleti kereteire épül – vagyis az emberi csoportokat körülhatárolt, zárt, homogén kulturális egységeknek tekinti – ezzel szemben a kulturális és etnikus rendszerek heterogének és dinamikusak. Jones inkább azt javasolja, hogy a régészeti anyag elemzését mindig annak a kontextusnak a vizsgálatára építsük, amelyben a lelet előkerült.

Nagy-Britanniában az elmúlt években számos római kori lelőhelyen folyt nagyszabású ásatás – például Kelvedon, Skeleton Green, Gorhambury, King Harry Lane. Míg a romanizáció hagyományos elmélete azt fokozatos és egységes folyamatként írta le, addig Jones azt hangsúlyozza, hogy az egyes lelőhelyeken, különböző kontextusokban előkerülő régészeti anyagok között jelentős eltérések figyelhetők meg. Ilyennek tekinthető: az építészeti stílus változásai, amelyek más-más időben mennek végbe és formailag is elkülöníthetőek, vagy az 1–2. századi helyben készült kerámia formáinak és anyagának változásai. Jones véleménye szerint el kell vetnünk azt a korlátozott magyarázattal szolgáló elméletet, amely a romanizációt egységes, elkerülhetetlen folyamatként írja le, és az ezzel járó etnikus kategóriákat is, mint a „római” és a „bennszülött”. A „rómainak” és „bennszülöttnek” meghatározott leletek és jelenségek kifejezhetnek etnicitást, de nem biztos, hogy a jelentésük állandó, azaz nem mindig és nem minden körülmények között utalnak római és bennszülött identitásra. A római hódítással a társadalmi interakciók és a társadalmi kapcsolatok új formái jelentek meg, ezzel

együtt az etnicitás újfajta megnyilvánulásaival találkozunk. Az anyagi kultúrában megjelenő változásokat ezekhez a folyamatokhoz kell kötnünk. A habitus fontos részét jelenti a magánépítkezés, a fürdőházak, villák építése, amelyek szerepet játszhattak egy tágabb római identitás kifejezésében a társadalmi élet bizonyos területein és bizonyos csoportoknál. Az anyagi kultúra más típusú elemei, mint például egyes kerámia típusok és temetkezési rítusok a tágabb identitás helyett inkább a regionális etnikumokat tükrözik Jones véleménye szerint.

Jones könyve, bár egy régész írta régészek számára, alapvetően a kulturális antropológia gondolkodásmódját követi. Központi kérdése, a kultúrelméletek és kultúrdefiniációk, a kulturális antropológia legfontosabb, állandó témái közé tartoznak. Jones végső következtetése – mely szerint a régészeti anyagot mindig az adott kontextusban kell szemlélnünk és értékelnünk – nagyon hasonlít a kulturális antropológia holisztikus szemléletére. E szemlélet alapján a kultúra egyes elemeit, aspektusait nem önmagukban, hanem mindig a kultúra egészének kontextusában kell vizsgálnia a kutatónak, ha helyes következtetéseket akar levonni.

A régészet azonban nem azonos a kulturális antropológiával. Azok a dinamikus, heterogén, szituáció-függő jelenségek, amelyeket a régészeti anyagban vizsgálunk, sok esetben 2000 vagy 6000 évvel ezelőtt lejátszódtak és befejeződtek. A két tudományterület fejlődésének is megvan a maga saját ritmusa. A régészet szempontjából a tipológiai vizsgálatok, a kultúrák azonosítása és kronológiai táblázatba rendezése kihagyhatatlan alapfeladat a további kutatásokhoz, bármennyire leegyszerűsítettnek tűnik is a fentebbi elméleti megközelítésekhez képest. A régészet számára ebből kifolyólag a „régészeti kultúra” a forrásanyag használatához nélkülözhetetlen keret, fogalmi eszköz, de önmagában és kizárólagosan nem lehet alkalmas modell a rendelkezésre álló források interpretációja során. A feltárt emlékek önmagukban a statikus leletanyag zárt és homogén elkülönültségét sugallják, miközben nyilvánvalóan dinamikus folyamatok hozták létre vagy alakították át azokat, és szüntették meg egyes a stíluselemeiket.

A kulturális antropológia eredményei – amelyekre Jones munkája is épül – alapvetően fontosak a forrásokhoz legjobban illeszkedő, rugalmas interpretációs keretek, a megfelelő történeti modellek kialakításához, mivel az interdiszciplináris kutatások és a nagyfelületű ásatásoknak köszönhetően egyre nyilvánvalóbb, hogy a Kárpát-medence különböző időszakokból származó régészeti leletei az egyes korszakokban sokkal bonyolultabb és összetettebb társadalmi és kulturális jelenségeket, kapcsolatrendszereket rejtettek, mint azt korábban feltételezték. Erre az egyik legjobb példa a Polgár-csöszhalmi tell, ahol nemcsak arról van szó, hogy két késő neolitikus kultúra leletei egy településen találhatóak meg, hanem a két kultúra jellemzői egy teljesen egyedi konfigurációban jelennek meg. Míg a négy bejáratú ellátott körárok-rendszer egyértelműen a lengyeli kultúra sajátossága, addig a kónikus tell a herpályi kultúra jellemzője. A lengyeli kultúrában sehol sem fordul elő – szemben az itt tapasztaltakkal –, hogy a körárok-rendszer belsejében házakat építettek. A település emellett kívül esik a tellek elterjedé-

si területén, sőt a lengyeli és a herpályi kultúra területein is. A helyzete mégis nagyon fontos, hiszen nagyon közel van a tokaji obszidián lelőhelyéhez.¹

Jones munkájában nagyon fontos és értékes, hogy részletesen elemzi a régészet alapfogalmait, és a velük járó elméleti-gondolati kereteket. A legújabb antropológiai, régészet-elméleti és etno-archaeológiai tanulmányok felhasználásával tökéletesen megvilágítja az etnicitás jelenségének mélységeit. Könyvének igazi értékét mégis a gyakorlat fogja majd meghatározni: hogyan tudják majd elméletét a különböző korszakokkal foglalkozó régészek interpretációikban felhasználni.

Kovács Ágnes

---

¹ Raczy Pál – Walter Meier-Arendt – Kurucz Katalin – Hajdú Zsigmond – Szikora Ágnes: A Late Neolithic settlement in the Upper Tisza region and its cultural connections (Preliminary report). *Jósa András Múzeum Évkönyve* 36. 1994. 231–240.